

जानकी गाउँपालिका, बाँकेको

स्थानीय राजपत्र

खण्ड: १

संख्या: १४

प्रमाणीकरण: २०७८/०७/०४

प्रकाशन मिति: २०७८/०७/१२

भाग-१

जानकी गाउँपालिकाको स्वास्थ्य तथा सरसफाई ऐन, २०७८

प्रस्तावना:

जानकी गाउँपालिकावासीहरुलाई संविधान प्रदत्त स्वास्थ्य सम्बन्धी हक र अधिकार सुनिश्चित गर्न र “नेपालको संविधानको धारा ५७ को उपधारा (४) को अनुसूची ८ र अनुसूची ९ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ मा व्यवस्थित स्थानीय तहको स्वास्थ्य सम्बन्धी काम, कर्तव्य र अधिकारको कार्यान्वयन गरी गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्वास्थ्य सेवाको विस्तार तथा विकास गर्न, गराउन स्पष्ट कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले नेपालको संविधानको धारा २२१ र २२६ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा १०२ बमोजिम जानकी गाउँपालिकाको सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद- १

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

- (१) यस ऐनको नाम जानकी गाउँपालिका स्वास्थ्य तथा सरसफाई ऐन, २०७८ रहेको छ ।
(२) यो ऐन गाउँसभाबाट स्वीकृत भई स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित भएको दिन देखी लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

- (क) “प्रमुख” भन्नाले जानकी गाउँपालिकाको प्रमुखलाई सम्झनुपर्छ ।
(ख) “उप-प्रमुख” भन्नाले जानकी गाउँपालिकाको उप-प्रमुखलाई सम्झनुपर्छ ।
(ग) “ऐन” भन्नाले जानकी गाउँपालिकाको स्वास्थ्य तथा सरसफाई ऐन २०७८ लाई सम्झनु पर्छ ।
(घ) “कार्यपालिका” भन्नाले जानकी गाउँपालिकाको कार्यपालिका लाई सम्झनु पर्छ ।
(ङ) “गाउँपालिका” भन्नाले जानकी गाउँपालिका सम्झनु पर्छ ।
(च) “गाउँसभा” भन्नाले जानकी गाउँपालिकाको गाउँ सभालाई बुझ्नुपर्छ ।
(छ) “प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत” भन्नाले जानकी गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई सम्झनुपर्छ ।
(ज) “वडा अध्यक्ष” भन्नाले जानकी गाउँपालिकाको वडाअध्यक्ष सम्झनुपर्छ ।
(झ) “वडा समिति” भन्नाले जानकी गाउँपालिकाको वडा अध्यक्ष र सदस्य रहेको वडा समितिलाई सम्झनुपर्छ ।
(ञ) “स्वास्थ्य शाखा” भन्नाले जानकी गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी कामकाज गर्न गराउनको लागि तोकिएको शाखा/उपशाखा/इकाई सम्झनुपर्छ ।
(ट) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले सरकारी स्वास्थ्य संस्था सम्झनुपर्दछ र सो शब्दले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित गैरसरकारी वा निजी वा सहकारी वा गैर नाफामुलक सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थालाई समेत जनाउँछ ।
(ठ) “गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले निजी क्षेत्र, ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी, गुठी लगायतका संस्थाहरुबाट सेवाको साथसाथै नाफामूलक वा गैर नाफामुलक उद्देश्यले नगरपालिका भित्र सञ्चालित सबै प्रकारका स्वास्थ्य संस्थाहरु जस्तै अस्पताल, क्लिनिक, नर्सिङहोम, बैद्यखाना, सुधारकेन्द्र, फार्मेसी, अनुसन्धान केन्द्र, डाइग्नोसिस सेन्टर, रक्तसञ्चार केन्द्र आदि) लाई सम्झनु पर्दछ ।
(ड) “समिति” भन्नाले यस ऐनको दफा ५ अनुसार गठित गाउँपालिकास्तरीय स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।
(ढ) “उप-समिति” भन्नाले यस ऐनको दफा ७ अनुसार गठित गाउँपालिकास्तरीय स्वास्थ्य अनुगमन तथा गुणस्तर सुनिश्चितता उप-समितिलाई सम्झनु पर्दछ ।
(ण) “व्यवस्थापन समिति” भन्नाले ऐनको दफा ९ को उपदफा (३) अन्तर्गत बनेको स्वास्थ्य संस्थाहरुको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिलाई सम्झनुपर्दछ ।
(त) “मन्त्रालय” नेपाल सरकारको स्वास्थ्य तथा जनसंख्या सम्बन्धी हेर्ने मन्त्रालय सम्झनु पर्दछ ।

- (थ) “सेवाग्राही” भन्नाले स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्य सेवा लिने व्यक्ति सम्भन्नु पर्दछ ।
- (द) “सेवा प्रदायक” भन्नाले मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्वास्थ्य सेवाका विषयमा निश्चित योग्यता वा तालिम हासिल गरी स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत चिकित्सक, स्वास्थ्यकर्मी र सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ता सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ध) “स्वास्थ्यकर्मी” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्वास्थ्यकर्मीको रूपमा सम्बन्धित परिषदमा दर्ता भएको व्यक्ति सम्भन्नु पर्दछ ।
- (न) “स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले आधुनिक चिकित्सा (एलोप्याथी), आयुर्वेद, होमीयोप्याथी, यूनानी, प्राकृतिक चिकित्सा, योग, अकुपन्चर चिकित्सा पद्धतिमा आधारित भई प्रदान गरीने प्रतिकारात्मक, प्रबर्द्धनात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक र प्रशामक (प्यालिएटिभ) सेवा सम्भन्नु पर्दछ ।
- (प) “आधारभूत स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले संघीय ऐनमा उल्लेखित आम नागरिकको स्वास्थ्य आवश्यकता पूर्तिका लागि राज्यबाट सुलभ रूपमा निःशुल्क उपलब्ध हुने प्रबर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक र पुनर्स्थापनात्मक सेवा सम्भन्नु पर्दछ ।
- (फ) “निजी” भन्नाले सेवाको सँगसँगै नाफाको समेत उद्देश्य राखी सञ्चालन हुने स्वास्थ्य संस्था भनेर सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ब) “स्वास्थ्य सेवा व्यवसाय” भन्नाले स्वास्थ्य उपचारको लागि चाहिने सबै प्रकारका औषधी, औजार, उपकरण लगायत सामग्रीहरु उत्पादन गर्न उद्योग, दुवानी, भण्डारण, विक्री वितरण गर्ने तथा परामर्श दिने स्वास्थ्य व्यवसायलाई बुझ्नुपर्छ ।

परिच्छेद- २

आधारभूत स्वास्थ्य सेवा र सेवा प्रदायक सम्बन्धी व्यवस्था

३. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा सेवा प्रदायकहरु:

- (१) सबै नागरिकहरुले संघीय तथा प्रदेश कानूनले तोके बमोजिमको गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवा विना भेदभाव सर्वसुलभ र निशुल्क पाउने अधिकार हुनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरुमा गाउँपालिकाले थप गर्न सक्नेछ । थप गरिएका सेवाहरुको हकमा आर्थिक भार गाउँपालिकाले ब्यहोर्नु पर्नेछ ।
- (३) स्थानीय स्तरमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरु देहाय बमोजिमका हुनेछन्:
- (क) सरकारी: सरकारी स्वामित्वमा गाउँपालिकाभित्र संचालन भएका प्रतिष्ठान, प्राथमिक अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य केन्द्र, आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ, आयुर्वेद औषधालय तथा प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र, गाउँघर क्लिनिक, खोप क्लिनिक, आयुर्वेद केन्द्रहरु लगायतका सरकारी स्वास्थ्य सेवा प्रदायक निकाय हुनेछन् ।
- (ख) निजी: निजी क्षेत्रद्वारा सञ्चालित मेडिकल कलेज, अस्पताल, नर्सिङ होम, पोलिक्लिनिक, क्लिनिक, निदान केन्द्र, फार्मेसी लगायतका निजी स्वास्थ्य सेवा प्रदायक निकाय हुनेछन् ।

(ग) सामुदायिक, ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी संस्थाहरुको अधिनस्थ: सामुदायिक स्वामित्वमा रहेका र ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी संस्थाहरु मार्फत संचालन भएका अस्पताल, स्वास्थ्य केन्द्र, घुम्ती क्लिनिक लगायतका स्वास्थ्य सेवा प्रदायकहरु हुनेछन् ।

४. सेवा प्रवाहमा साभेदारी गर्न सक्ने :

- (१) गाउँपालिकाले आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई सेवा प्रदान गर्नका लागि अन्य सरकारी निकाय, गैरसरकारी संस्था, निजी व्यवसायी, सामाजिक संघ/संस्था, ट्रष्ट र व्यक्तिहरूसँग स्वास्थ्य सम्बन्धी विभिन्न क्रियाकलापहरु गर्नका लागि साभेदारी गर्न सक्नेछ र तिनीहरुबाट औषधि, उपकरण, विशेषज्ञ सीपहरु लगायतका सेवा सम्बन्धी अन्य सहायताहरु प्राप्त गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद- ३

स्वास्थ्य संयन्त्र सम्बन्धी व्यवस्था

५. गाउँपालिका स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समिति :

- (१) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य क्षेत्रको नीति, रणनीतिहरु निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्न र गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका सरकारी, निजी, सामुदायिक, ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी स्वास्थ्य संस्थाहरुको रेखदेख, समन्वय, अनुगमन, नियमन र व्यवस्थापन गर्न देहाय बमोजिमको गाउँपालिका स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समितिको गठन गरिनेछ ।
- (क) गाउँपालिका प्रमुख - अध्यक्ष
 - (ख) गाउँपालिका उप-प्रमुख - उपाध्यक्ष
 - (ग) सामाजिक बिकास समिति संयोजक - सदस्य
 - (घ) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत - सदस्य
 - (ङ) महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरु मध्येबाट प्रमुखले तोकेको १ जना - सदस्य
 - (च) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष मध्ये प्रत्येक दुई वर्षमा परिवर्तन हुने गरी प्रमुखले तोकेका १ जना - सदस्य
 - (छ) कार्यपालिका सदस्यहरु मध्येबाट कार्यपालिकाले तोकेको १ जना महिला सहित २ जना - सदस्य
 - (ज) स्वास्थ्य क्षेत्रका विज्ञहरु मध्येबाट प्रत्येक दुई वर्षमा परिवर्तन हुने गरी गाउँपालिका प्रमुखले तोकेको १ जना - सदस्य
 - (झ) स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्यरत गैरसरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रको प्रतिनिधित्व हुने गरी प्रमुखले तोकेको १ जना - सदस्य
 - (ञ) स्वास्थ्य क्षेत्रमा योगदान पुर्याएका व्यक्तिबाट प्रतिनिधित्व हुने गरि १ जना-सदस्य
 - (ट) गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुख - सदस्य सचिव

६. गाउँपालिका स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार :

- (१) गाउँपालिका स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय अनुसार हुनेछ:

- (क) गाउँपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्रको स्वास्थ्यसेवा तथा सरसफाईको तथ्याङ्कहरू विश्लेषण गरी गाउँपालिकाको आवश्यकतामा आधारित भएर स्वास्थ्य तथा सरसफाई सम्बन्धी वार्षिक तथा आवधिक योजनाहरू तयार गर्ने ।
- (ख) गाउँपालिका भित्रको स्वास्थ्यसेवा विकास, विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चितताको योजना तयार गर्ने,
- (ग) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्वास्थ्य संस्थाहरू तथा स्वास्थ्य सेवा व्यवसायहरू संचालनका लागि अनुमति, स्वीकृति, स्वास्थ्य संस्था स्थानान्तरण, समायोजन सम्बन्धी गाँउ कार्यपालिकालाई आवश्यक सिफारिस/राय प्रदान गर्ने ।
- (घ) स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्यसेवा व्यवस्थापनका लागि आवश्यक जनशक्ति लगायत अन्य श्रोत साधन जुटाउने र प्रभावकारी परिचालन गर्ने गराउने ।
- (ङ) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र सञ्चालन हुने स्वास्थ्य संस्थाहरू र स्वास्थ्य सेवा व्यवसायहरूलाई गुणस्तरीय, मर्यादित र व्यवस्थित बनाउने,
- (च) गाउँपालिकाबाट स्थापना भएका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा दरबन्दी, सेवा, सुविधा र सर्तहरू सम्बन्धमा कार्यपालिकालाई आवश्यक राय सुझाव प्रदान गर्ने,
- (छ) स्वास्थ्य संस्था, स्वास्थ्य सेवा व्यवसाय र व्यवस्थापन समितिहरूलाई निर्देशन दिने, जागरुक र सचेत गराउने,
- (ज) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य सेवा व्यवसायहरूको अनुगमन, सुपरीवेक्षण तथा मुल्याङ्कनको लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउने ।
- (झ) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य सेवा व्यवसायसँग आवद्ध कर्मचारीहरूलाई कार्य सम्पादन सम्भौता अनुकूल हुने गरी सहयोगात्मक सुपरिवेक्षण गर्ने ।
- (ञ) स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने गराउने ।
- (ट) स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यसेवा व्यवसायहरूले दिने सेवाहरूको गुणस्तरको आधारमा सेवा शुल्क निर्धारणका लागि कार्यपालिका समक्ष सिफारीस गर्ने ।
- (ठ) स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुशासन कायम गर्ने, गुनासा, उजुरी सुन्ने, तथा यथोचित सम्बोधन गर्ने, गराउने
- (ड) स्वास्थ्य सेवाको पहुँच भन्दा बाहिर रहेका समुदायको पहिचान गरी सबैका लागि स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित हुने प्रवन्ध गर्ने ।
- (ढ) गाँउ कार्यपालिकालाई स्वास्थ्य क्षेत्रको विकास र विस्तारमा आवश्यकता अनुसार राय सुझाव र सल्लाह दिने ।
- (ण) गाउँपालिकाले स्वास्थ्य कार्यक्रमहरूको लक्ष्य तथा उपलब्धी बारे समिक्षा गर्ने, सुझाव दिने तथा आवश्यक लिखित पृष्ठपोषण सहित योजना तर्जुमा गर्न सहयोग गर्ने ।
- (त) स्वास्थ्य संस्थाहरूको भौतिक सम्पत्ति, औजार-उपकरण, औषधि तथा औषधि जन्य सामाग्रीको उचित उपयोग, संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने गराउने ।
- (थ) गाउँपालिकामा स्वास्थ्य तथा सरसफाई क्षेत्रमा कार्यरत स्थानिय/निजी तथा गैरसरकारी संघ संस्थाहरूसँग समन्वय तथा आवश्यक परामर्श गर्ने ।

(२) समितिको बैठक र निर्णय सम्बन्धमा :

- (क) समितिको बैठक चौमासीक रुपमा वस्नुपर्नेछ । आवश्यकता अनुसार समितिको अध्यक्षको निर्देशनमा सदस्य सचिवले कुनै पनि बेला बैठक बोलाउन सक्नेछन ।
- (ख) समितिको कुल सदस्य सङ्ख्याको पचास प्रतिशत भन्दा बढी सदस्यहरु उपस्थित भएमा समितिको बैठकको लागि गणपूरक सङ्ख्या पुगेको मानिनेछ ।
- (ग) समितिको बैठकमा बहुमतको राय मान्य हुनेछ र मत बराबर भएमा बैठकको अध्यक्षता गर्ने व्यक्तिले निर्णायक मत दिनेछन् ।
- (घ) समितिले आवश्यक ठानेमा जनस्वास्थ्य क्षेत्रसँग सम्बन्धित कुनै व्यक्ति वा संस्थालाई समितिको बैठकमा विशेषज्ञको रुपमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।
- (ङ) समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

७. स्वास्थ्यसंस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति सम्बन्धी व्यवस्था :

- (१) गाउँपालिकाले तोकिएको मापदण्डमा १५ शैयासम्म क्षमताको अस्पताल स्थापना गरी सञ्चालन गर्न सक्नेछ । यस्तो अस्पताल सञ्चालन गर्न गाउँपालिकाले आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम स्थापित अस्पताल सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिम रहने गरी अस्पताल सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति रहनेछ ।
 - (क) गाउँपालिका प्रमुख - संरक्षक
 - (ख) गाउँपालिका भित्र बसोवास गर्ने र गाउँपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिमको योग्यता पुगेको व्यक्ति मध्येबाट कार्यपालिकाबाट मनोनित व्यक्ति - अध्यक्ष
 - (ग) सामाजिक विकास समितिको संयोजक- सदस्य
 - (घ) सम्बन्धित अस्पताल रहेको वडाको वडा अध्यक्ष- सदस्य
 - (ङ) प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत वा निजले तोकेको व्यक्ति- सदस्य
 - (च) गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखाको प्रमुख- सदस्य
 - (छ) गाउँ कार्यपालिका बाट मनोनित महिला सदस्य एक जना- सदस्य
 - (ज) गाउँपालिका तहको अस्पतालको नर्सिङ ईन्चार्ज एक जना- सदस्य
 - (झ) गाउँपालिका उद्योग व्यापार संघको अध्यक्ष वा प्रतिनिधि- सदस्य
 - (ञ) गाउँपालिका तहको अस्पतालको मे.सु.- सदस्य सचिव
- (३) गाउँपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य चौकी, आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, आयुर्वेद औषधालय र सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाईहरुको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि देहाय बमोजिमको व्यवस्थापन समिति रहनेछ :
 - (क) गाउँपालिका प्रमुख - संरक्षक
 - (ख) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था अवस्थित वडाको वडा अध्यक्ष - अध्यक्ष
 - (ग) समितिले मनोनित गरेको निर्वाचित महिला सदस्यहरु मध्येबाट एकजना - उपाध्यक्ष
 - (घ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था रहेको क्षेत्रको विद्यालयका प्रमुख/प्राचार्य मध्येबाट एक जना महिला - सदस्य
 - (ङ) स्थानीय व्यापार संघको प्रतिनिधि एकजना - सदस्य

- (च) समितिबाट मनोनित स्वास्थ्य क्षेत्रको जानकारी महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरु मध्येबाट एकजना - सदस्य
- (छ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था रहेको वडा कार्यालयको वडा सचिव - सदस्य
- (ज) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको प्रमुख - सदस्य सचिव
- (४) समितिका पदेन सदस्यहरु संरक्षक, सम्बन्धित वडाका प्रमुख, शिक्षक प्रतिनिधि, गाउँपालिका वा वडाका कार्यकारी अधिकारी र सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखको पहिलो बैठकले उपदफा (३) बमोजिम मनोनित हुने समितिका थप सदस्यहरुको मनोनयन गर्नेछ ।
- (५) उपदफा (३) बमोजिम गठन हुने समितिमा पुरुष अध्यक्ष रहेको अवस्था भएमा महिला उपाध्यक्ष र महिला अध्यक्ष भएको हकमा पुरुष उपाध्यक्षको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ । समितिमा प्रतिनिधित्व हुने स्वास्थ्य संस्था रहेको क्षेत्रका विद्यालयका प्रमुख/प्राचार्य मध्ये एक जना महिला मनोनित हुने प्रावधान अनुसार महिला प्रमुख/प्राचार्य नभएको अवस्थामा व्यवस्थापन समितिले स्वास्थ्य क्षेत्रमा योगदान दिन सक्ने महिला शिक्षिकाहरु मध्येबाट एकजना मनोनित गर्न सक्नेछ ।
- (६) व्यवस्थापन समितिको बैठकमा निम्न बमोजिम क्षेत्रको अनिवार्य प्रतिनिधित्व रहने गरी सदस्यहरु आमन्त्रित गर्नुपर्नेछ,
- क. दलित जनजातिबाट १ जना
- ख. अपाङ्ग, अशक्त वा जेष्ठ नागरीकहरु मध्येबाट १ जना
- ग. किशोर किशोरीहरुको तर्फबाट १ जना
- (७) गाउँपालिका स्तरमा स्वास्थ्यसेवा प्रवाह गर्ने निजी, गैरसरकारी तथा दातृ संस्थाका आयोजना र कार्यक्रमका प्रतिनिधिहरुलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रित सदस्यको रुपमा संलग्न गराउन सकिने छ ।
- (८) स्वास्थ्य संस्था स्तरमा स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा दोहोरोपन नहुने व्यवस्था सुनिश्चित गर्नका लागि पहिले गठित स्वास्थ्यसंग सम्बन्धित अन्य समितिहरुको विघटन गरी ती समितिहरुले गरी आएको कार्यहरु पनि यसै ऐनमा व्यवस्था भए अनुसार गठित समितिले गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।
- (९) उपदफा (२) र (३) बमोजिम गठन भएका व्यवस्थापन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः
- (क) नेपाल सरकारबाट जारी गरिएको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह र न्यूनतम सेवा मापदण्ड कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गराउने ।
- (ख) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा २ (भ) मा भएको गाउँपालिकाको एकल अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत उल्लेख भएका स्वास्थ्य र सरसफाईसंग सम्बन्धित (बुँदा १ देखि १२) कार्यक्रमहरुको आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र कार्यान्वयनका लागि व्यवस्थापन, समन्वय र सहजीकरण गर्ने ।
- (ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ उपदफा ४ (ख) मा उल्लेखित प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकारमा उल्लेख भए बमोजिमका स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रमहरु (बुँदा १ देखि १७) आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र आवश्यक कार्यान्वयनका लागि सहयोग, समन्वय र सहजीकरण गर्ने (अनुसूचि २) ।

- (घ) स्वास्थ्यको बृहत् सामाजिक सास्कृतिक र आर्थिक निर्धारक तत्वहरूको कारणबारे परिवर्तित जीवनशैली तथा जोखिमपूर्ण व्यवहारबाट मानव स्वास्थ्यमा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावहरूको पहिचान गर्न र नसर्ने रोगहरूबाट बच्न जनचेतना अभिवृद्धि जस्ता कार्यक्रमहरू लागु गर्न नेतृत्व प्रदान गर्ने ।
- (ङ) स्वास्थ्य संस्थाको भौगोलिक कार्यक्षेत्र, जनसंख्या, लक्षित जनसंख्या, जोखिम र पछाडी परेका वर्ग, गरीब र सिमान्तकृत वर्ग निर्धारण गर्न र स्वास्थ्य तथा सहयोगी कार्यक्रम सञ्चालन गर्नका लागि स्थानीय तहमा सिफारिस तथा सहजीकरण गर्ने ।
- (च) सर्वसुलभ र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुच र उपलब्धता सुनिश्चित गराउनका लागि आवश्यक मानव स्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्य गर्ने तथा सेवा प्रदायक र स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई सहज रूपमा कार्य गर्न अनुकूल तथा सुरक्षित बातावरण सृजना गर्ने र उच्च कार्य सम्पादनका लागि प्रोत्साहित गर्ने ।
- (छ) स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिएको सेवा, सेवा प्रदायकहरूको कार्यसम्पादन र स्वास्थ्य सेवा उपभोगको नियमित समीक्षा तथा मूल्याङ्कन गरी पुरस्कृत समेत गर्ने ।
- (ज) स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पूर्वाधार तथा सेवा प्रवाह (भवन, औषधि, औजार उपकरण, फर्निचर) को लागि स्वास्थ्य संस्थाको नियमित स्व-मूल्याङ्कनका आधारमा आवश्यक स्थानीय वित्तिय स्रोत साधनहरूको पहिचान तथा परिचालनमा सहयोग गर्ने र सो व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित निकायमा आवश्यक सिफारिस, छलफल, बहस, पैरवी गर्ने ।
- (झ) स्वास्थ्य सूचनाको उचित व्यवस्थापन गर्न स्वास्थ्य सम्बन्धी तथ्याङ्क, सूचना सङ्कलन, विश्लेषण गरी सोको उपयोगमा वृद्धि ल्याउने । अभिलेख तथा प्रतिवेदनलाई सुनिश्चित गरी यसको मासिक तथा आवधिक समीक्षा गर्ने ।
- (ञ) स्वास्थ्य संस्थाको भौगोलिक कार्यक्षेत्र भित्रको स्वास्थ्य समस्या र आवश्यकताको विश्लेषण गरी तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने ।
- (ट) स्वास्थ्य सेवामा सुशासनलाई मध्यनजर गरी जन सहभागिता र सामाजिक जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्दै सेवाग्राहीमैत्री स्वास्थ्य सेवालाई सुदृढीकरण गर्न सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने ।
- (ठ) विद्युतीय स्वास्थ्यको अवधारणालाई स्थानीय स्तरमा विकास गरी क्रमशः लागु गर्दै जाने । सोको कार्यान्वयनका लागि गाउँपालिका अन्तर्गतको समिति र स्वास्थ्य शाखासँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।
- (ड) केन्द्र, प्रदेश र स्थानीय सरकारले चलाएका स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम तथा अभियानहरूलाई सफल पार्न आवश्यक कार्य गर्ने ।
- (ढ) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिका अन्य काम, कर्तव्य अधिकार र बैठक सम्बन्धी अन्य व्यवस्था कार्यपालिकाले तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (१०) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिको कार्यकाल पाँच वर्षको हुनेछ ।
- (११) व्यवस्थापन समितिको म्याद सकिनु भन्दा एक महिना अगावै नयाँ व्यवस्थापन समितिको गठन गरी बहालवाला व्यवस्थापन समितिले पदभार हस्तान्तरण गर्नु पर्नेछ । यसो हुन नसकेमा वा व्यवस्थापन समिति गठन विवादित भएमा तोकिए बमोजिम व्यवस्थापन समितिको गठन स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापन समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाले गर्नेछ ।
- (१२) कुनै पनि व्यक्ति दुई कार्यकाल भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिमा रहन सक्ने छैन । तर पदेनको हकमा यो लागु हुने छैन ।

स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य स्वयम् सेवक सम्बन्धी व्यवस्था

८. गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखाको जनशक्ति व्यवस्था :

(१) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखामा निम्न अनुसारको दरबन्दी रहनेछः

- (क) अधिकृत छैटौँ तह (स्वा. हे.ई) १ जना
- (ख) अधिकृत छैटौँ तह (स्वा. क.न/ज.न) १ जना
- (ग) सहायक पाँचौँ तह (स्वा. हे.ई) १ जना
- (घ) कार्यालय सहयोगी १ जना (करार सेवा)

(२) गाउँपालिकामा स्वास्थ्य शाखा हेर्न गाउँपालिका अन्तर्गत कार्यरत हेल्थ इन्स्पेक्सन समुह मध्येबाट कार्यसम्पादन तथा कार्य जेष्ठताको आधारमा कार्यपालिकाले तोकेको एकजना स्वास्थ्य शाखा प्रमुख रहनेछन् ।

(३) पालिका स्तरमा क्षय,कुष्ठ तथा कीटजन्य रोग कार्यक्रमको फोकल पर्सन सहायक पाँचौँ तह (स्वा. हे.ई) १ जना स्वास्थ्य चौकी बाट काजमा ब्यबस्थापन गर्न सकिने छ ।

(४) स्वास्थ्य शाखामा १ जना कार्यालय सहयोगी करारमा भर्ना गर्न सकिने छ ।

(५) कार्यबोझको आधारमा स्वास्थ्य शाखामा कामकाज गर्न कर्मचारी काजमा ब्यबस्थापन गर्न सकिने छ।

(६) स्वास्थ्य शाखा प्रमुखको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः

(क) योजना तर्जुमा तथा बजेट व्यवस्थापनः

(१) गाउँपालिका स्तरीय सामाजिक विकास समिति, स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति र गाँउ कार्यपालिकासंग सहकार्य र समन्वय गरी स्थानिय तहको स्वास्थ्य सूचाङ्क पहिचान गरी तथ्यमा आधारित स्वास्थ्यको वार्षिक योजना तर्जुमा र बजेट तयार गर्ने ।

(२) वार्षिक स्वास्थ्य योजना तथा बजेट स्वीकृतीको लागि परिषदमा पेश गर्ने ।

(३) संघबाट सशर्त रुपमा प्राप्त कार्यक्रम तथा बजेट तथा गाउँपालिकाको वित्तिय समानिकरणबाट स्वीकृत कार्यक्रम तथा बजेट तथा अन्य गैरसरकारी निकायबाट प्राप्त हुने कार्यक्रम समेतलाई समेटी एकिकृत वार्षिक कार्ययोजना तयार गर्ने ।

(४) स्वीकृत कार्यक्रम बजेट नियमानुसार समयमै खर्च हुनेगरी प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गराउने ।

(५). स्वीकृत कार्यक्रमहरु सञ्चालनको लागि आवश्यकताको आधारमा स्वास्थ्य चौकीहरुलाई परिचालन गर्ने ।

(ख) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन तथा प्रवर्द्धनः

- (१) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रमहरु खोप कार्यक्रम, सुरक्षित मातृत्व एवम् नवजात शिशु स्वास्थ्य कार्यक्रम, पोषण, समुदायमा आधारित नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकिकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम, परिवार नियोजन सेवा, किशोर किशोरी यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवा, औलो, कालाजार, क्षयरोग, कुष्ठरोग र हात्तिपाईले रोगहरुको नियन्त्रण कार्यक्रम, एच.आई.भी/एड्स एवम् यौन रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, नसर्ने रोगहरुको रोकथाम तथा मानसिक स्वास्थ्य कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने ।

(ग) महामारी एवं विपद व्यवस्थापन:

- (१) स्थानीय तहमा हुन सक्ने महामारी रोग तथा विपदको जोखिम निर्धारण गर्ने र सो सम्बन्धी प्रतिकार्य योजना बनाउने र महामारी रोग तथा विपद व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह र वडा स्तरमा द्रुत प्रतिकार्य टोली गठन गरी सक्रिय गराउने ।

(घ) आपूर्ती व्यवस्थापन:

- (१) स्थानीय स्तरमा औषधी र स्वास्थ्य उपकरणको समयमा नै खरिद गर्न प्रक्षेपण तथा परिमाण निर्धारण लगायतका प्राविधिक कार्य गर्ने ।
- (२) स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी औषधी, उपकरण तथा औजारहरु सुरक्षित भण्डारणको व्यवस्था मिलाउने ।
- (३) स्वास्थ्य संस्थाहरुमा आवश्यक औषधी, उपकरण एवं औजारहरुको कमी हुन नदिन त्यहाँ बाट माग भए अनुसार सामाग्री समयमा नै उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाउने र सो सम्बन्धी अभिलेख राख्ने ।
- (४) स्वास्थ्य संस्थाहरुमा आपूर्ती सम्बन्धी अभिलेख सहि राखिएको सुनिश्चित गर्ने तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट आपूर्ती सम्बन्धीको प्रतिवेदन नियमित रुपमा प्राप्त गर्ने तथा सो को विश्लेषण गरी आवश्यक कारवाही गर्ने ।
- (५) स्वास्थ्य शिक्षा तथा जनस्वास्थ्य सेवाको सञ्चालन तथा प्रवर्धन गर्नुका साथै विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने ।
- (६) महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका कार्यक्रमको प्रभावकारी सञ्चालन, अनुगमन तथा अन्य आवश्यक व्यवस्थापन गर्ने ।

(ङ) अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण:

- (१) नियमित रुपमा स्थानीय स्तरमा सञ्चालित स्वास्थ्य कार्यक्रमको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्न कार्यतालिका र चेकलिष्ट तयार गरी सोहि अनुरूप एकिकृत अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्ने तथा आवश्यक पृष्ठपोषण एवं कारवाही गर्ने ।
- (२) स्वास्थ्य संस्थाहरुमा कार्यरत कर्मचारीहरुलाई नियमित सहयोगात्मक सुपरिवेक्षण गर्ने ।

(च) अभिलेख तथा प्रतिवेदन:

- (१) स्थानीय तहमा रहेका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट प्रदान गरिएका स्वास्थ्य सेवाका अभिलेखहरु HMIS अनुसार राखिएको सुनिश्चित गर्ने र स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट नियमित रुपमा समयमा नै HMIS प्रतिवेदन प्राप्त गर्ने ।

(२) स्वास्थ्य संस्थाबाट प्राप्त HMIS प्रतिवेदन अध्ययन गरी त्रुटि भए सच्याउने र DHIS-2 software मा समयमा नै प्रविष्ट गर्ने गराउने ।

(३) स्वास्थ्य संस्था एवं स्थानीय तहको चौमासिक तथा वार्षिक समिक्षा तथा प्रगती प्रतिवेदन तयार गर्ने ।

(छ) स्वास्थ्य जनशक्तिको व्यवस्थापन:

(१) स्थानीय तहमा रहेका स्वास्थ्य सेवाका जनशक्तिहरूको विवरण राख्ने, अध्यावधिक गर्ने, सेवा प्रवाहको लागि आवश्यक जनशक्तिको प्रक्षेपण तथा सो को प्राप्तीको लागि सम्बन्धित निकायहरूसंग आवश्यक सहकार्य गर्ने ।

(२) स्वास्थ्यकर्मीहरूको कार्य सम्पादन मूल्याङ्कनको आधारमा पुरस्कारको व्यवस्था गर्नुका साथै उनीहरूको वृत्ति विकासको समान अवसर प्राप्त हुने व्यवस्था मिलाउने ।

(३) स्थानीय स्वास्थ्यकर्मीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि आवश्यक तालिम सञ्चालन र व्यवस्थापन गर्ने ।

(ज) स्थानिय आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्य कार्यक्रमका क्षेत्रहरूमा जनसहभागिता र समुदायको सक्रिय परिचालन गर्ने तथा स्थानिय स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समितिसंग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

(झ) स्थानिय तहको लागि स्वास्थ्य तथा सरसफाई सम्बन्धी कानुन, नीति, रणनीति, मापदण्ड, निर्देशिका लगायत अन्य मार्गदर्शनहरू तयार गर्ने एवं नियमन गर्न सहजिकरण गर्ने ।

(ञ) स्थानिय निकायबाट स्वीकृत स्वास्थ्य र सरसफाई सम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड तथा योजनाहरू कार्यान्वयन तथा नियमन गर्ने र गराउने ।

(ट) स्वास्थ्यमा सुशासन कायम गर्ने जस अन्तर्गत सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा नागरिक वडापत्र, निशुल्क औषधीहरूको विवरण, वार्षिक रुपमा स्वास्थ्य क्षेत्रको सामाजिक लेखा परिक्षण, सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा गुनासो पेटिकाको व्यवस्थापन, सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा सेवाग्राही सन्तुष्टि फारमको आधारमा स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर अभिवृद्धि आदिको सुनिश्चित गर्ने ।

(ठ) आयुर्वेदिक, आम्ची, होमियोप्याथिक, प्राकृतिक चिकित्सा लगायतका परम्परागत स्वास्थ्य उपचार सेवाको गुणस्तर नियन्त्रण तथा आवश्यक व्यवस्थापन गर्ने ।

(ड) स्थानिय स्तरमा औषधीजन्य वनस्पति, जडिबुटि र अन्य औषधीजन्य बस्तुको उत्पादन, प्रशोधन, गुणस्तर नियन्त्रण र वितरण गर्न आवश्यक निकायहरूसंग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

(ढ) स्थानिय आवश्यकता अनुसार प्रादेशिक तथा संघिय लक्ष प्राप्तीको लागि अन्य थप सेवा एवं कृयाकलापहरू सञ्चालन गर्ने ।

(ण) आवश्यकता अनुसारका दैनिक प्रशासनिक कार्यहरू तथा गाउँपालिकाले तोकेको अन्य कार्यहरू गर्ने ।

९. कर्मचारी व्यवस्थापन :

(१) गाउँपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थामा दरबन्दी तेरिज अनुसारको रिक्त पदमा जनशक्ति करारमा भर्ना गर्न सक्नेछ ।

- (२) स्थानिय स्रोतबाट करारमा भर्ना भइ कार्यरत रहेका कर्मचारीको सेवा, सर्त र सुविधा गाउँपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।
- (३) गाउँपालिका भित्रका सरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरुमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि ४ प्रकारका स्वास्थ्यकर्मीहरु रहने छन् :

- (क) स्थायी: गाउँपालिकाको सेवामा रहेका, नेपाल सरकारको स्वास्थ्य सेवाबाट समायोजन भई आएका, प्रदेश लोकसेवा मार्फत सिफारीस भई आएका स्वास्थ्यकर्मीहरु,
- (ख) करार: स्थानीय माग र विशिष्टताका आधारमा गाउँपालिका, संघ तथा प्रदेश मार्फत करार सेवामा भर्ना गरिएका स्वास्थ्यकर्मीहरु
- (ग) अभ्यासकर्ता: स्वास्थ्य अध्ययन संस्थानमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरु एवं गाउँपालिकाको आंशिक वा पूर्ण छात्रवृत्तिमा अन्यत्र गई स्वास्थ्य शिक्षा आर्जन गरेका विद्यार्थीहरुलाई अभ्यासकर्ता स्वास्थ्यकर्मीको रुपमा गाउँपालिकाले भर्ना गर्न सक्ने छ । यस्ता अभ्यासकर्तालाई वढीमा १ वर्षको लागि भर्ना गर्न सकिने छ ।
- (घ) स्वास्थ्य अभियानकर्ता र महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरु

१०. स्वास्थ्य अभियानकर्ता तथा महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाको व्यवस्था :

- (१) स्वास्थ्य सेवालालाई घरघरको पहुँचमा पुऱ्याउन र जनचेतना फैलाउन गाउँपालिकाले स्वास्थ्य आमा समुहको छनौटको आधारमा व्यवस्थापन समितिले महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरु नियुक्त गर्न सक्नेछ ।
- (२) गाउँपालिकाले विशिष्टकृत अवस्थामा समितिको सिफारिसमा तोकिएको प्रक्रिया पुरा गरी स्वास्थ्य अभियानकर्ता नियुक्ती गरी परिचालन गर्न सक्नेछ ।
- (३) ६० वर्ष उमेर पुगेका कार्यरत महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरुलाई कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिमको प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गरी अनिवार्य बिदाइ गरिनेछ ।
- (४) व्यवस्थापन समितिले लेखपढ गर्न नजान्ने वा शारीरिक तथा मानसिक अशक्तता भएका वा काम गर्न नचाहने वा निष्कृत महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरुलाई सम्बन्धित वडाको स्वास्थ्य आमा समुहको सिफारिसमा हटाउन सक्नेछ । यसरी हटाउँदा कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिमको प्रोत्साहन भत्ता प्रदान गर्न सकिनेछ ।
- (५) नयाँ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका नियुक्तिका लागि कम्तिमा ८ कक्षा उत्तिर्ण गरेको, २१ वर्ष पुरा भई ३५ वर्ष ननाघेका सम्बन्धित वडाको विवाहित महिला हुनुपर्नेछ । नियुक्त भएका प्रत्येक महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाहरुलाई आधारभूत स्वास्थ्य सम्बन्धी तालिम प्रदान गरे पश्चात मात्र परिचालन गर्नुपर्नेछ ।
- (६) कुनै पनि संस्थामा कार्यरत तलवी कर्मचारी, शिक्षिका, कुनै पनि राजनीतिक दलको सदस्यता प्राप्त गरेको व्यक्तिले महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको रुपमा कार्य गर्न पाउने छैन ।
- (७) स्वास्थ्य अभियानकर्ता तथा महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका सम्बन्धी अन्य व्यवस्था कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

११. स्वास्थ्यकर्मीको सेवा सुविधा :

- (१) स्थायी स्वास्थ्यकर्मीहरूको सेवा सुविधा संघ तथा प्रदेश सरकारले तोके बमोजिम हुनेछ । आवश्यकता र क्षमताका आधारमा कार्यपालिकाले अन्य सेवा सुविधा थप गर्न सक्नेछ ।
- (२) करार स्वास्थ्यकर्मीको सेवा सुविधा सम्बन्धित दरबन्दीको प्रचलित तलब स्केल वा दुई पक्ष बीचको आपसी समझदारीमा भएको करार सम्झौता बमोजिम हुनेछ ।
- (३) अभ्यासकर्ता स्वास्थ्यकर्मीको हकमा निर्वाह भत्ताको रुपमा सम्बन्धित तहका स्वास्थ्यकर्मीले पाउने मासिक तलब स्केलको दुई तिहाई रकम सम्म गाउँपालिका द्वारा उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।
- (४) महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरूलाई गाउँपालिकाले वार्षिक रुपमा पोशाक भत्ता, सञ्चार तथा यातायात खर्च, काममा खटाइएमा सो दिनको पारिश्रमिक लगायत आवश्यकता अनुसार थप सुविधाहरू उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।
- (५) स्वास्थ्यकर्मीको बिदा र सेवा सुविधा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

१२. स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दी निर्धारण, नियुक्ति र सरुवा :

- (१) सरकारी स्वामित्वका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आवश्यक स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दी नेपाल सरकारले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ । आवश्यकताको आधारमा गाउँपालिकाले थप गर्न सक्नेछ ।
- (२) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको दरबन्दी अनुसारका पदहरूमा नेपाल सरकारबाट समायोजन भई आएका स्थायी स्वास्थ्यकर्मीहरू रहने छन् । समायोजन भई नआएमा वा थप कर्मचारीको आवश्यकता परेमा गाउँपालिकाले करारमा स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी नियुक्ति गर्न सक्नेछ ।
- (३) गाउँपालिकाले आफ्नो मातहतका स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई आवश्यकताको आधारमा आफ्नो क्षेत्रमा रहेको कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा सरुवा गर्न सक्नेछ ।
- (४) गाउँपालिका भित्र सरुवाका लागि निवेदन दिने स्थायी स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीको सरुवा तथा पदस्थापन सरुवा भएर जाँदा र आउँदा सेवाग्राहीले पाउनु पर्ने सेवामा बाधा नपर्ने गरी आवश्यकता र औचित्यको आधारमा आवश्यक प्रक्रिया पुरा गरी स्वास्थ्य शाखा प्रमुखको रायमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले गर्न सक्नेछ ।
- (५) उपदफा (४) बमोजिम सरुवा गर्दा दरबन्दी अनुसारका पदहरूमा कार्यरत स्थायी कर्मचारीहरूको हकमा सोही दरबन्दी भएको ठाउँमा मात्र गर्न पाइने छ ।
- (६) संघ तथा प्रदेश लोक सेवा आयोगबाट सफल भई सिफारिस भएका स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीलाई प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले दरबन्दी अनुकूल हुने गरी स्थायी नियुक्ति प्रदान गर्नु पर्नेछ ।
- (७) स्वास्थ्य संस्थामा कायम भएको रिक्त दरबन्दी पदमा करार नियुक्ति गर्नु पर्ने भएमा करार नियुक्ति सम्बन्धी व्यवस्था देहाय बमोजिमको छनौट समितिबाट हुनेछ :

(क) गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
(ख) स्वास्थ्य सम्बन्धि विज्ञ १ जना
(ग) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखा प्रमुख

संयोजक
सदस्य
सदस्य

१३. कार्यसम्पादन करार सम्झौता गर्नुपर्ने :

- (१) स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी बनाउन देहाय अनुसार कार्यसम्पादन करार सम्झौताको प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्नेछः
- (क) गाउँपालिका प्रमुखको रोहवरमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले स्वास्थ्य शाखा हेर्ने अधिकृतसँग, उक्त अधिकृतले स्वास्थ्य संस्थाका प्रमुखहरूसँग र प्रमुखले अन्य कर्मचारीहरूसँग कार्य सम्पादन करार सम्झौता गर्नुपर्ने छ ।
 - (ख) कार्यसम्पादन करार सम्झौता १ वर्षको हुने छ । करार सम्झौता अनुसार काम भए नभएको मूल्याङ्कन प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले आर्थिक वर्षको अन्त्यमा तयार गरी कार्यपालिका समक्ष पेश गर्नुपर्ने छ ।
 - (ग) वार्षिक कार्यसम्पादन करारका सूचकहरु निर्धारण गर्ने कार्य स्वास्थ्य अनुगमन तथा गुणस्तर सुनिश्चितता उप-समितिले तयार पारी कार्यपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।
 - (घ) स्वास्थ्य क्षेत्रका प्राविधिक कर्मचारीहरुलाई सोहि क्षेत्र बाहेकका अन्य काममा लगाउन पाईने छैन ।
 - (ङ) खण्ड (घ) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि स्वास्थ्य सेवामा बाधा नपर्ने गरी संघीय, प्रदेश र गाउँपालिकाले बनाएको स्वास्थ्य सम्बन्धी ऐन नियममा अन्यथा भए बाहेक गाउँपालिकाले गाउँपालिकाक्षेत्र भित्र स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कर्मचारीलाई समान पदमा काजमा खटाउन तथा सरुवा गर्न सक्नेछ ।

१४. पदीय आचरण तथा अन्य व्यवस्था :

- (१) देहायका अवस्थामा गाउँपालिकाअन्तर्गत करारमा कार्यरत स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीलाई पदबाट हटाउन समितिले कार्यपालिका समक्ष सिफारिश गर्न सक्नेछ । सो उपर अनुगमन प्रतिवेदनका आधारमा कार्यपालिकाले सेवाबाट बर्खास्त गर्न सक्नेछ ।
- (क) तोकिए बमोजिमको पदीय दायित्व पुरा नगरेमा,
 - (ख) विना सूचना लगातार पन्ध्र दिनभन्दा बढी समय तोकिएको कार्यालयमा अनुपस्थित भएमा,
 - (ग) कार्यालयमा धुम्रपान तथा मध्यपान सेवन गरी आएको कुरा प्रमाणित भएमा,
 - (घ) नैतिक पतन देखिने कुनै फौजदारी अभियोगमा अदालतबाट दोषी ठहर भएमा,
 - (ङ) राजनीतिक दलको सदस्यता हाँसिल गरी सक्रिय राजनीतिमा संलग्न रहेको पाईएमा
 - (च) व्यवसायिक हकहितका नाममा सूक्ष्म रुपमा अमूक राजनैतिक दलको मात्र हित वा विरोधमा कार्य गर्ने संगठनका गतिविधिमा कार्यालयको समयमा संलग्न भएमा ।

स्पष्टीकरण: यस खण्डको प्रयोजनका लागि सक्रिय राजनीति भन्नाले राजनैतिक दलको विधान बमोजिम गठित केन्द्रीयस्तर, प्रदेशस्तर, जिल्लास्तर वा स्थानीय स्तरका रहेका संघ संगठन वा कार्यकारिणी समिति संलग्न रहेको सम्भन्तुपर्छ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम वा अन्य माध्यमले कुनै स्वास्थ्यकर्मी वा कर्मचारीलाई पदबाट हटाउनु पर्ने कारणको आवश्यक प्रमाण प्राप्त भएमा कार्यपालिकाले निजलाई पदबाट हटाउन सक्नेछ, तर कार्यरत पदबाट हटाउनु अघि मनासिव माफिकको स्पष्टीकरणको मौका प्रदान गरिने छ ।

१५. अदालतको आदेशबाट पुनःबहाली हुन सक्ने :

- (१) दफा (१८) मा उल्लेख भएका कुनै आरोप वा अन्य कुनै आरोपमा सजाय भै नोकरीबाट हटाइएको वा बर्खास्त भएको स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी अदालतको आदेश वा फैसला बमोजिम मात्र नोकरीमा पुनः बहाली हुन सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम पुनः बहाली भएको स्वास्थ्यकर्मी, वा कर्मचारीले नोकरीबाट हटेको दिनदेखि पुनःबहाली भएको मिति सम्मको पुरा तलब, भत्ता, तलब वृद्धि तथा अन्य सुविधा पाउन योग्य भए सो समेत पाउनेछ ।

१६. तलबभत्ता नपाउने र सेवा अवधी गणना नहुने : नियमानुसार बिदा स्वीकृत गराई बसेको अवस्था र दफा (१९) को उपदफा (२) बमोजिम बाहेक आफु कार्यरत रहेको स्वास्थ्य संस्थामा अनुपस्थित रहेका र बेतलवी बिदामा रहेका स्वास्थ्यकर्मी, कर्मचारी तथा स्वास्थ्य कार्यकर्ताले अनुपस्थित अवधीको तलब भत्ता तथा अन्य सुविधा पाउने छैन र सो अवधी सेवामा गणना हुने छैन ।

१७. स्थायी आवासीय अनुमति लिन नहुने : गाउँपालिकाको स्वामित्व रहेको स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत कुनै स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीले कुनै पनि देशको स्थायी आवासीय अनुमति लिन पाईने छैन । स्थायी आवासीय अनुमति लिएका स्वास्थ्यकर्मी तथा कर्मचारीलाई सेवाबाट बर्खास्त/खारेज गरी थप दण्ड तथा सजाय प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद- ५

स्वास्थ्य संस्था स्थापना, सञ्चालन तथा मापदण्ड सम्बन्धी व्यवस्था

१८.. स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा सञ्चालन गर्न सक्ने :

- (१) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र निजी क्षेत्र वा ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी संस्थाद्वारा अस्पताल, पोलिक्लिनिक, प्रयोगशाला, फार्मेशी जस्ता स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा सञ्चालन गर्न चाहेमा सोको अनुमति गाउँपालिकाले दिन सक्नेछ । अस्पतालको हकमा १५ -(पन्ध्र) शैया सम्मको अस्पताल सञ्चालन अनुमति गाउँपालिकाले दिनसक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा सञ्चालनको लागि सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थाले गाउँपालिका द्वारा तोकिएको विवरण खुलाई तोकिएको प्रकृया पुरा गरी गाउँपालिकामा अनुमतिको लागि निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम निवेदन परेमा सो निवेदन उपर उप-समिति मार्फत आवश्यक स्थलगत अनुगमन तथा जाँचवृत्त गरी राय सहितको प्रतिवेदन समिति समक्ष पेश गर्नुपर्नेछ । सोहि प्रतिवेदनका आधारमा समितिको सिफारिसमा स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा सञ्चालनका लागि अनुमति दिन मनासिव देखिएमा तोकिएको सर्त बन्देज पालना गर्ने गरी कार्यपालिकाले निर्णय गर्न सक्नेछ ।

- (४) उपदफा (३) बमोजिम अनुमति लिई स्थापना गरिएको स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएका सर्त बन्देज पालना गरेको देखिएमा सेवा संचालनका लागि समितिको सिफारिशमा कार्यपालिकाको निर्णयले स्वीकृति प्रदान गर्नेछ ।
- (५) गाउँपालिकाको स्वामित्वमा रहने बाहेकका अन्य कुनै पनि स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य व्यवसाय सरकारी वा सार्वजनिक जग्गा भवनमा सञ्चालन गर्ने अनुमति दिइने छैन ।
- (६) सामुदायिक वा सार्वजनिक गुठी अन्तर्गत स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य व्यवसाय सञ्चालन गर्दा देहाय बमोजिम हुनु पर्नेछ :
 - (क) गुठी सञ्चालन गर्ने गुठी सञ्चालक सङ्गठित संस्थाको रूपमा दर्ता भएको हुनु पर्ने
 - (ख) गुठी सञ्चालन गर्दा सार्वजनिक गुठी भए ट्रष्टमा कम्तीमा ७ (सात) जना सदस्य हुनु पर्ने,
 - (ग) आय-व्ययको लेखा खडा गरी मान्यता प्राप्त लेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण गराउनु पर्ने,
 - (घ) सार्वजनिक गुठीको तत्काल कायम रहेका ट्रष्टले आफ्नो जीवनकालमै वा शेषपछि गुठीधारको रूपमा कार्य गर्ने आफ्नो उत्तराधिकारी तोकन सक्नेछन । त्यस्तो उत्तराधिकारी तोकदा गाउँपालिकाको पूर्व स्वीकृति लिनु पर्ने,
- (७) कुनै सामाजिक, परोपकारी वा कल्याणकारी संस्थाले मुनाफा नलिने उद्देश्यबाट स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसाय सञ्चालन गर्न चाहेमा तोकिएको प्रकृयाबाट स्वीकृति लिई सार्वजनिक गुठी अन्तर्गत स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसाय सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
- (८) उपदफा (७) बमोजिम सञ्चालित स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य व्यवसायले पालना गर्नु पर्ने सर्त तथा अन्य व्यवस्था कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- (९) प्रचलित कानून बमोजिम अनुमती/स्वीकृती प्राप्त गरी गाउँपालिकाभित्र सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्य व्यवसाय यसै ऐन अनुसार स्थापन भएको मानिने छ । त्यस्ता संस्थाहरूले यो ऐन जारी भएको मितिले ३ (तीन) महिना भित्र दर्ता नियमित गर्न/गराउन तोकिएको ढाँचामा सम्पूर्ण विवरण सहितको निवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (१०) स्वास्थ्यसंस्था र स्वास्थ्य व्यवसाय दर्ता तथा सञ्चालन प्रचलित कानून र कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- (११) उपदफा (१) बमोजिम खोलिएका कुनै पनि निजी, सामाजिक, परोपकारी वा कल्याणकारी स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसाय बाट यो ऐन र यस अन्तर्गत बनेको नियमावली विपरीत कुनै काम गरेमा गाउँपालिकाले त्यस्तो कुनै पनि निजी स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य व्यवसायलाई प्रदान गरेको अनुमति वा स्वीकृति समितिको सिफारिसमा रद्द गर्न सक्नेछ । त्यसरी अनुमति वा स्वीकृति रद्द गर्नु अघि सफाई पेश गर्ने मौका दिइनेछ । खारेजी उपर चित्त नबुझे सम्बन्धित निकायमा उजुरी दिन सकिने छ ।

१९. अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन मापदण्ड :

- (१) गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र सञ्चालनमा आउने स्वास्थ्य संस्थाको मापदण्ड निर्धारण गर्न सक्नेछ ।
- (२) गाउँपालिकाले मन्त्रालयले तोकेको मापदण्ड अनुसारको १५(पन्ध्र) शैयासम्म क्षमताको अस्पताल सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

- (३) गाउँपालिकाले प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा स्वास्थ्य संस्था रहने गरी र जनसंख्या तथा भूगोलको आधारमा थप गर्न आवश्यक रहेमा मन्त्रालयले तोकेको मापदण्ड अनुसारको पूर्वाधार पूरा गरी स्वास्थ्य चौकी वा आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
- (४) गाउँपालिका क्षेत्र भित्र जडिबुटी, प्राकृतिक चिकित्सा, योगा, ध्यान लगायतका रोकथाममूलक र वैकल्पिक चिकित्सा सेवाको प्रवर्द्धनका लागि समुदाय वा निजी क्षेत्रसँगको साभेदारीमा वा गाउँपालिका आफैले आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा केन्द्र मन्त्रालयले तोकेको मापदण्ड अनुसारको पूर्वाधार पूरा गरी स्थापना र सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
- (५) कुनै पनि स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने संस्था स्थापना र सञ्चालन सम्बन्धीका मापदण्डहरु प्रदेश वा संघीय सरकारले तय गरे बमोजिम समेतको हुनुपर्नेछ ।

२०. मापदण्ड पूरा नगरेमा सजाय हुने :

- (१) स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनको स्वीकृति लिदा तोकिएको मापदण्ड पुरा नभएको तर भुठो विवरण दिएको वा अस्थायी रुपमा मापदण्ड पूरा गरेको पाइएमा उप-समितिले अनुगमन गरी सचेत गराउने, जरिवाना गराउने तथा स्वीकृति खारेजीको लागि गाउँपालिकामा सिफारिस गर्न सक्नेछ ।
- (२) स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा सम्बन्धित स्वास्थ्य व्यवसायी परिषदमा दर्ता भएको स्वास्थ्यकर्मीले मात्र सेवा प्रदान गर्नुपर्नेछ । अन्यथा प्रचलित कानून बमोजिम दण्ड जरिवाना देखि अनुमति खारेज समेत गर्न सकिनेछ ।

२१. सहलियत र छुटको व्यवस्था गर्नुपर्ने :

- (१) सामुदायिक, निजी, ट्रष्ट वा लोककल्याणकारी संस्था द्वारा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाहरुले कुल सेवाग्राहीको कम्तीमा १० प्रतिशत गरिब, विपन्न, असहाय, अपाङ्ग, सिमान्तकृत लगायतका सेवाग्राहीहरुलाई निःशुल्क सेवा प्रदान गर्नुपर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको दिइएको सेवाको आधार सहितको विवरण गाउँपालिकामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद- ६

स्वास्थ्य वित्त तथा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था

२२. स्वास्थ्य सेवाको लागि वित्त व्यवस्थापन :

- (१) नागरिकलाई सबै प्रकारका गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न गाउँपालिकाले कुल वार्षिक बजेटको कम्तिमा १० प्रतिशत बजेट स्वास्थ्य क्षेत्रमा छुट्याउनु पर्नेछ । यस्तो बजेट आवश्यकता अनुसार वार्षिक रुपमा वृद्धि गर्दै लैजानु पर्नेछ ।
- (२) स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पूर्वाधार विकासमा सहयोग पुर्याउन तथा त्यस्ता संस्थामा, मर्मत सम्भार तथा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न गाउँपालिकामा स्वास्थ्य सेवा विकास कोष स्थापना गर्न सकिनेछ । यस्तो कोषको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन विधि कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

२३. आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा कोष :

- (१) गाउँपालिका मातहतमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा सञ्चालन तथा लेखा प्रणालीको व्यवस्थापन हुने गरी आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा कोष स्थापना गर्न सकिनेछ ।

२४. शुल्क सम्बन्धी व्यवस्था :

- (१) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा गाउँपालिका मातहतका कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाबाट कुनै पनि किसिमको शुल्क लिन पाइने छैन ।
- (२) गाउँपालिकाको स्वामित्व भएका स्वास्थ्य संस्थाबाट निःशुल्क स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नका लागि गाउँपालिकाले आवश्यक स्रोतको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिए तापनि गाउँपालिकाले आफ्नो पहिलमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा बाहेकका सेवामा थप सेवा दिँदा श्रोत र सामर्थ्य नपुगी सेवा तथा वस्तु खरिद, उपयोग, सञ्चालन र व्यवस्थापनका लागि समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाले निर्धारण गरेको सेवा शुल्क लागु गर्न सक्नेछ ।
- (४) सामुदायिक, निजी तथा लोक कल्याणकारी स्वास्थ्य संस्थाहरूले प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवाको शुल्क सेवा र गुणस्तरको आधारमा समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाले निर्धारण गरी स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन गरी लागु गर्न सक्नेछ ।
- (५) यस ऐन विपरीत शुल्क लिने स्वास्थ्य संस्थालाई लिएको शुल्कको प्रकृति हेरी पहिलो पटकमा दश हजार रुपैयाँ देखी पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना र दोहोरिदै गएमा प्रत्येक पटक दोब्बर जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

२५. स्वास्थ्य संस्थाको सम्पत्ति :

- (१) गाउँपालिकाको स्वामित्वमा आएको र आउने स्वास्थ्य संस्थाको नाममा रहेको चल अचल सम्पत्ति गाउँपालिकाको सम्पत्ति हुनेछ । गाउँपालिकाले प्रयोगमा आउने बाहेक अन्य सम्पत्ति प्रचलित कानून बमोजिम बेचबिखन गरी प्राप्त भएको रकम गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सेवा विकास कोषमा जम्मा गर्नुपर्नेछ ।
- (२) सार्वजनिक गुठी अन्तर्गत सञ्चालित संस्थाको सम्पत्ति सोही गुठीको नाममा रहनेछ । कुनै स्वास्थ्य संस्था सार्वजनिक गुठीको रूपमा सञ्चालन गरिएकोमा त्यस्तो संस्थाको सम्पत्ति सार्वजनिक सम्पत्ति मानिनेछ र त्यस्तो सम्पत्तिको स्वरूप परिवर्तन गर्न पाइने छैन ।
- (३) निजी स्वामित्वमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाहरूको सम्पत्ति सम्बन्धित व्यक्ति वा निकायको स्वामित्वमा रहनेछ ।
- (४) निजी स्वामित्वमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाहरूले कुनै व्यक्ति वा संघ संस्थासँग दानदातव्यको रूपमा कुनै किसिमको चल, अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्नु अघि गाउँपालिकाको पूर्व स्वीकृति लिनु पर्नेछ । तर विदेशी व्यक्ति वा संघसंस्थाबाट त्यसरी चल, अचल सम्पत्ति प्राप्त गर्न गाउँपालिकाको सिफारिसमा संघीय सरकारबाट पूर्व स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

- (५) संघीय सरकारको स्वीकृतिमा प्राप्त गरेको सम्पत्ति संघीय सरकारको स्वीकृति बेगर र गाउँपालिकाको स्वीकृतिमा प्राप्त गरेको सम्पत्ति गाउँपालिकाको स्वीकृति बेगर बेचबिखन तथा अन्यथा गर्न पाइने छैन ।

२६. छुट र सुविधा :

- (१) सामुदायिक र सार्वजनिक गुठीको रुपमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थाको नाममा जुनसुकै लिखत पारित गर्दा रजिष्ट्रेशन दस्तुर लाग्ने छैन ।
- (२) उपदफा (१) मा लेखिएको बाहेक अन्य संस्थाको नाममा कुनै लिखत पारित गर्दा कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिमको रजिष्ट्रेशन दस्तुर लाग्नेछ ।
- (३) सरकारी, सामुदायिक र सार्वजनिक गुठीको रुपमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थालाई दिइने अन्य छुट र सुविधा कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- (४) विपन्न, दलित वर्ग, गर्भवती तथा सुत्केरीलाई विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवा लिदा लागेको खर्चमा ५ देखि १० प्रतिशत सम्म गाउँपालिकाले व्यहोर्न सक्नेछ ।

२७. सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापन :

- (१) गाउँपालिकाले राष्ट्रिय र प्रादेशिक नीति अनुसार स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्न आवश्यक सहजीकरण, जनचेतनाका कार्यक्रम तथा अभियानहरु सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।
- (२) गाउँपालिकाभित्र रहेका एकल महिला, बालबालिका, असहाय, अपाङ्ग, अति विपन्न तथा अन्य लक्षित समुहलाई विशेष सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षाको व्यवस्था मिलाउनुपर्नेछ ।
- (३) गाउँपालिकाले आवश्यकता अनुसार अन्य सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमहरु तय गरी सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद- ७

औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिद, भण्डारण र वितरण सम्वन्धी व्यवस्था

२८. वार्षिक खरिद योजना बनाउनु पर्ने :

- (१) आफ्नो क्षेत्रभित्र वार्षिक रुपमा आवश्यक पर्ने औषधी, उपकरण तथा स्वास्थ्यजन्य सामाग्रीको खरिद तथा व्यवस्थापन गर्न वार्षिक खरिद योजना बनाई कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।
- र वार्षिक खरिद योजना स्वास्थ्य शाखाको सहयोगमा खरिद समितिले तयार गर्नेछ ।

२९. औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य सामाग्रीको खरिद :

- (१) औषधी, औजार, उपकरण तथा स्वास्थ्यजन्य सामाग्रीको खरिदका लागि गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखाले नियमानुसार प्रक्रिया पुरा गरि अगाडी बढाउने छ ।
- (२) औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरण खरिद गर्दा स्वास्थ्य संस्थाको तह अनुसार सेवा प्रदान गर्नका लागि मन्त्रालयले तोके अनुसारका औषधी खरिद गर्नु पर्ने छ । साथै आवश्यकता अनुसार गाउँपालिकाले थप औषधी खरिद गर्न सक्ने छ ।
- (३) गाउँपालिकाले आफ्नो मातहतका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा वर्ष भरी पुग्ने गरी मन्त्रालयले तोके अनुसारका औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य सामाग्रीको खरिद गर्नु पर्नेछ ।
- (४) गाउँपालिकाले खरिद गरेको औषधी, उपकरण तथा स्वास्थ्यजन्य सामाग्रीको कूल परिमाण र मूल्य खरिद मितिको एक हप्ताभित्र सार्वजनिक गर्नु पर्नेछ ।

३०. औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य सामाग्रीको भण्डारण र वितरण :

- (१) खरिद गरिएको औषधी तथा स्वास्थ्य उपकरणको सुरक्षित र व्यवस्थित भण्डारणको लागि मन्त्रालयले तोकेको मापदण्ड अनुसारको छुट्टै भण्डारण कक्षको व्यवस्था गर्नुपर्नेछ ।
- (२) गाउँपालिकाले आफ्नो मातहतका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा कुनै पनि समय औषधी तथा स्वास्थ्यजन्य सामाग्रीको अभाव हुन नदिन समयमा नै उचित वितरण तथा व्यवस्थापन गर्नुपर्ने छ ।
- (३) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले गाउँपालिकाबाट प्राप्त गरेको उपकरण र औषधी तथा औषधी वितरण सम्बन्धी विस्तृत विवरण त्रैमासिक रुपमा सार्वजनिक गर्ने र सम्बन्धित गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखामा बुझाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद- ८

स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर सम्बन्धी व्यवस्था

३१. स्वास्थ्य सेवाको मूल्य र गुणस्तर तोक्न सक्ने :

- (१) गाउँपालिकाले स्थानीय स्तरमा सञ्चालित चिकित्सकीय उत्पादन र स्वास्थ्य सेवाहरुको न्यूनतम मूल्य र गुणस्तर निर्धारण गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम गुणस्तर निर्धारण गर्दा उप-समितिले मन्त्रालयद्वारा जारी न्यूनतम सेवा मापदण्ड र राष्ट्रिय चिकित्सा मापदण्ड अनुरूप हुने गरी निर्धारण गर्नुपर्नेछ ।
- (३) उप-समितिले नियमित रुपमा गाउँपालिकाको क्षेत्र भित्र रहेका सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरुको गुणस्तर लेखाजोखा गर्नुपर्नेछ ।

परिच्छेद- ९

आपतकालिन स्वास्थ्य सेवा प्रवाह तथा सङ्क्रामक रोग व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था

३२. आपतकालिक स्वास्थ्य सेवा तथा व्यवस्थापन :

- (१) गाउँपालिकाले आपतकालिन स्वास्थ्य सेवा योजना, स्वास्थ्य क्षेत्र विपद तथा प्रतिकार्य योजना तयार गरी लागु गर्नेछ ।
- (२) आपतकालिन अवस्थामा तत्कालै स्वास्थ्य सेवा पुराउन द्रुत प्रतिकार्य टोली तथा आपतकालिन चिकित्सकिय समुह परिचालन गर्न सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम द्रुत प्रतिकार्य टोली तथा आपतकालिन चिकित्सकिय समुहको गठन, परिचालन तथा श्रोत व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्था कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- (४) गाउँपालिका स्तरमा विपद व्यवस्थापन केन्द्र स्थापना तथा संचालन गर्न सकिनेछ, यसरी विपद व्यवस्थापन केन्द्र सञ्चालन गर्दा प्रदेश तथा नजिकको स्थानीय तहसँगको समन्वयमा सञ्चालन गर्नु पर्नेछ ।

३३. सङ्क्रामक रोग रोकथाम तथा व्यवस्थापन :

- (१) स्थानीय स्तरमा कुनै नागरिकलाई सङ्क्रामक रोग लागेमा सो को जानकारी २४ घण्टाभित्र नजिकको सरकारी स्वास्थ्य संस्था वा स्वयं सेविकालाई टिपोट गराउनु पर्नेछ ।
- (२) टिपोट गराइएका रोगीहरुको विवरण सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाहरुले मासिक रुपमा वडा समिति र गाउँपालिकाको स्वास्थ्य सूचना प्रणालीमा प्रविष्टि गराउनु पर्नेछ ।
- (३) स्थानीय स्तरमा रोगको महामारी फैलिएमा गाउँपालिकाले सो को प्रभाव क्षेत्र निक्क्यौल गरी विद्यालय बन्द गर्न, अस्थायी रुपमा वस्ती खाली गर्न वा अन्यत्रका सर्वसाधारणलाई भ्रमणमा प्रतिबन्ध समेत लगाउन सक्नेछ ।
- (४) महामारीबाट थप क्षति हुन नदिन आवश्यक शतर्कता अपनाउने, आवश्यक जनशक्ति परिचालन गर्ने र थप जनशक्तिको लागि छिमेकी स्थानीय सरकार, प्रदेश सरकार र संघीय सरकार समक्ष अनुरोध गरी प्रभावकारी रुपमा परिचालन गर्नु पर्नेछ ।

जनस्वास्थ्य संरक्षण, प्रवर्धन तथा वातावरणिय स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवस्था

३४. जनस्वास्थ्य प्रवर्धन :

- (१) खाद्यान्न, तरकारी तथा फलफुल, दुग्धजन्य पदार्थ, मासु जन्य पदार्थ, पानी लगायतका उपभोग्य वस्तुको उत्पादन, भण्डारण तथा बिक्री वितरणलाई स्वच्छ र गुणस्तरीय बनाउन गाउँपालिकाले न्यूनतम गुणस्तर मापदण्ड तोक्न सक्नेछ ।
- (२) जनस्वास्थ्य मैत्री आवास तथा पूर्वाधार निर्माण, जनस्वास्थ्यलाई प्रभावित पार्ने विज्ञापन तथा प्रचार प्रसार, सामाजिक संस्कृतिक अन्धविश्वासलाई नियमन गर्न गाउँपालिकाले आवश्यक कानून बनाई लागु गर्न सक्नेछ ।
- (३) जनस्वास्थ्य प्रवर्धनका लागि गाउँपालिकाक्षेत्रमा रहेका रणनीतिक स्थानहरुमा सार्वजनिक शौचालय, योग तथा व्यायमशालाहरु, खुल्ला स्थान तथा खेल मैदानहरु, हरित उद्यान लगायतका सेवा तथा संरचनाहरु स्थापना तथा संचालन गर्नुपर्ने छ ।
- (४) पेशागत स्वास्थ्य सुरक्षालाई व्यवस्थित र मर्यादित बनाउन गाउँपालिकाले आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्न सक्नेछ ।
- (५) जनस्वास्थ्य प्रवर्धन सम्बन्धी अन्य व्यवस्थाहरु तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३५. वातावरणिय स्वास्थ्य तथा सरसफाइ :

- (१) ध्वनी, बायु, जल तथा भूमी प्रदुषणले जनस्वास्थ्यमा पार्ने प्रभावलाई न्युनिकरण गर्न गाउँपालिकाले आवश्यक मापदण्ड बनाई लागु गर्न सक्नेछ ।
- (२) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखाले व्यक्तिगत, घरेलु तथा सामुदायिक सरसफाईका मापदण्ड तयार गरी प्रत्येक आर्थिक वर्षको पहिलो महिना भित्र कार्यपालिका बैठकबाट अनुमोदन गराई लागु गर्नु पर्नेछ ।
- (३) घर निर्माण गर्दा शौचालयको फोहर व्यवस्थापन गर्ने विधि र घरेलु फोहर बिसर्जन गर्ने स्थानको अनिवार्य व्यवस्था भएको हुनुपर्नेछ ।
- (४) एक परिवारको शौचालय, ढल र फोहरमैला व्यवस्थित नभएको कारण अर्को परिवारमा हानी नोक्सानी पर्न गएमा सोको क्षतिपूर्ति हानी पुऱ्याउने परिवारले तिर्नु पर्नेछ ।
- (५) बजार क्षेत्रमा निष्कासित फोहरमैला पूनः प्रयोग गरी कम्पोष्ट मल बनाइएको अवस्थामा गाउँपालिकाले प्रोत्साहन रकम प्रदान गर्न सक्नेछ ।
- (६) स्वास्थ्यजन्य फोहोरमैला सङ्कलन, प्रशोधन, बिसर्जन र नियमनको लागि संघीय तथा प्रदेश सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड बमोजिम हुनेछ । आफ्नो स्वास्थ्य संस्थाबाट उत्पन्न भएको फोहोरमैला मापदण्ड अनुरूप व्यवस्थापन गर्नु सम्बन्धित संस्थाकै दायित्व हुनेछ ।
- (७) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखाले संघ र प्रदेशबाट प्राप्त भएका तथा स्थानिय स्तरबाट उत्पादित स्वास्थ्य शिक्षा, सुचना तथा संचार सामाग्रीहरुको वितरण कार्यलाई जोड दिई स्वास्थ्य र सरसफाई सम्बन्धी सामाजिक व्यवहार परिवर्तन कार्यलाई निरन्तरता प्रदान गरी प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नुपर्ने छ ।

३६. मदिरा तथा सुर्तीजन्य पदार्थको नियमन :

- (१) मदिरा तथा सुर्तीजन्य पदार्थको विक्री वितरणको लागि गाउँपालिकाबाट छुट्टै अनुमति लिनु पर्नेछ ।
- (२) खाद्य पदार्थ विक्री गर्ने पसलमा सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री वितरण गर्न पाइने छैन ।
- (३) सुर्ती, मदिरा र लागु पदार्थजन्य वस्तुको विक्री वितरण र प्रयोगमा नियन्त्रण गर्न निषेधित र खुल्ला क्षेत्रहरु तोक्न सक्नेछ । विद्यालय, सरकारी कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था जस्ता क्षेत्रहरुको निश्चित दुरी तोकी धुम्रपान र मदिरापान निषेध गरिनेछ ।
- (४) खाद्य पदार्थसँगै सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ विक्री वितरण गरेमा, निषेधित क्षेत्रमा धुम्रपान र मदिरा सेवन गरेमा स्थानीय प्रशासनको सहयोगमा गाउँपालिकाले कारवाही गर्न सक्नेछ ।
- (५) मदिरा, चुरोट, सुर्ती तथा सुर्तीजन्य पदार्थ लगायतका मानव स्वास्थ्यलाई प्रतिकूल असर गर्ने कुनै पनि सामाग्री तथा सेवा तर्फ आकर्षित गर्ने गरी विज्ञापन सामाग्रीको उत्पादन, वितरण तथा प्रचार प्रसार गर्न पाइने छैन ।

परिच्छेद- ११

स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सुशासन

३७. स्वास्थ्य सेवामा सुशासन :

- (१) गाउँपालिकाले आफ्नो तथा आफू मातहतका स्वास्थ्य संस्थाहरुको वर्षभरी प्रदान गरेको स्वास्थ्य सेवाको सामाजिक लेखा परिक्षण गराउनु पर्नेछ ।
- (२) गाउँपालिकाले स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यकर्मीको कार्यक्षेत्रमा हुने हिंसा रोकन र सुरक्षा प्रदान गर्न बहुपक्षीय समन्वय गरी उचित व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।
- (३) गाउँपालिका र आफू अन्तर्गतका सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरुमा नागरिकहरुको स्वास्थ्य सेवा पाउने र सो सम्बन्धी सुसूचित हुने हकलाई सुनिश्चित गर्न नागरिक बडापत्र अनिवार्य राख्नु पर्नेछ । यस कार्यको लागि अन्य सञ्चारको साधन समेतको प्रयोग गर्न सक्नेछ ।
- (४) गाउँपालिका वा यस अन्तर्गतका सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरुमा नागरिक वा सेवाग्राहीको सुझाव तथा गुनासोलाई सम्बोधन गर्न सुझाव सङ्कलन र सोको उचित सम्बोधन गर्ने संयन्त्रको विकास गर्नु पर्नेछ ।

३८. बैंक खाता सञ्चालन :

- (१) गाउँपालिका मातहतमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुले गाउँपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत द्वारा लेखा प्रणालीमा प्रत्यक्ष रेखदेख रहने गरी स्वीकृत लिई बैंक खाता सञ्चालन गर्न सक्नेछन् ।
- (२) गाउँपालिकाका अस्पतालहरुको हकमा खाता संचालन अस्पताल प्रमुख र लेखा शाखाको संयुक्त दस्तखत बाट खाता संचालन हुनेछ ।

स्वास्थ्य अनुसन्धान, सूचना व्यवस्थापन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन

३९. स्वास्थ्य अनुसन्धान :

- (१) गाउँपालिकाले स्वास्थ्य सेवासँग सम्बन्धित विषयमा अध्ययन, अनुसन्धान तथा खोजको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।
- (२) गाउँपालिकाले नगर भित्र उपलब्ध औषधी जन्य जडीबुटीको अध्ययन अनुसन्धान गरी त्यसको संरक्षण, विकास, उपभोग गर्न बहुपक्षीय सहकार्य गर्न छुट्टै कार्यविधि बनाई कार्य गर्नेछ ।

४०. सूचना व्यवस्थापन :

- (१) स्वास्थ्यशाखाले स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली तथा आपूर्ति व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्नु पर्नेछ र सोको आधारमा प्रत्येक वर्ष स्वास्थ्य क्षेत्रको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्नेछ ।
- (२) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा लिएका हरेक सेवाग्राहीको स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली बमोजिमको अभिलेख राख्ने र सो अनुसारको प्रतिवेदन तोकिएको निकाय समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्नु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था र गाउँपालिका स्वास्थ्य शाखा प्रमुखको दायित्व हुनेछ ।

४१. अनुगमन, मुल्याङ्कन तथा सुपरिवेक्षण :

- (१) गाउँपालिका मातहत रहेका सरकारी स्वास्थ्य संस्था तथा गाउँपालिकाले स्वीकृती प्रदान गरेको निजी तथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरुले गाउँपालिकाले तोकेको मापदण्ड अनुसार सेवा प्रदान र सर्त पूरा गरे वा नगरेको सम्बन्धमा गाउँपालिका आफै वा अन्य निकाय मार्फत नियमन, निरीक्षण, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्नसक्नेछ ।
- (२) स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट प्रतिवेदन गरिएका सेवाग्राहीको तथ्याङ्क र आपूर्ति व्यवस्थापनको सूचना प्रतिवेदनको स्वास्थ्य शाखा मार्फत नियमित तथ्याङ्क गुणस्तर परिक्षण गर्नुपर्नेछ ।
- (३) गाउँपालिकाको उप-समितिद्वारा मन्त्रालयबाट स्वीकृत गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धीका सूचकहरुको आधारमा सेवा प्रवाहको अवस्थाको अनुगमन गरी समितिमा प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्नेछ ।
- (४) गाउँपालिकाको स्वास्थ्य क्षेत्रको समग्र अनुगमन, मुल्याङ्कन तथा सुपरिवेक्षण गर्न एक छुट्टै निर्देशिका तयार गरी सोही अनुरूप अनुगमन, मुल्याङ्कन तथा सुपरिवेक्षण गर्नुपर्नेछ ।

परिच्छेद- १३

जरिवाना सम्बन्धी व्यवस्था

४२. जरिवाना गरिने :

- (१) कसैले सरकारी, सामुदायिक, सार्वजनिक गुठीको स्वामित्वमा सञ्चालित स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्य सेवा व्यवसायको सम्पत्ति हिनामिना वा नोक्सान गरेमा त्यस्तो व्यक्तिलाई समितिले पेश गरेको राय सुझाव तथा प्रतिवेदनको आधारमा न्यायिक समितिले बिगो असुल गरी बिगो बमोजिम जरिवाना गर्न सक्नेछ ।
- (२) कुनै पनि स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्था वा व्यक्तिले यस ऐन विपरित कुनै कार्य गरेमा गाउँपालिकाले तोकेको मापदण्ड पुरा नगरेमा, गाउँपालिकाले दिएको निर्देशन पालन नगरेमा कसुरको गाम्भीर्यतालाई विचार गरी गाउँपालिकाको न्यायिक समितिले दुई लाख रुपैयाँ सम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।
- (३) कसैले देहायका कार्य गरेमा, गर्न लगाउमा वा सो कार्य गर्न सहयोग पुऱ्याएमा त्यस्तो व्यक्तिलाई कसुरको मात्रा हेरी प्रचलित कानूनले तोके बमोजिम सजाय हुनेछः
 - (क) उपचार, सेवा र सेवासँग सम्बन्धित विषयको व्यक्तिगत गोपनीयता भङ्ग गरेमा,
 - (ख) स्वास्थ्य परीक्षण उपचार तथा सेवा दिँदा लापरवाही, विभेद वा गैर जिम्मेवारीपूर्ण कार्य गरेमा,
 - (ग) उपचारमा बढ्दैनत राखी दुख दिएमा, अमर्यादित कार्य गरेमा,
 - (घ) कानून विपरितका अन्य कार्य गरेमा ।
- (४) जरिवाना सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
- (५) उपदफा (१), (२), (३), (४) बमोजिम जरिवाना गर्नु अघि कार्यपालिकाले तोकिए बमोजिम काम, कर्तव्य र अधिकार भएको छानविन समिति गठन गरी छानविन गर्नेछ ।
- (६) गाउँपालिकाको तथा तोकिएको अधिकारीले गरेको सजायको आदेश उपर कानून बमोजिम पुनरावेदन लाग्नेछ ।

४३. प्रचलित कानून बमोजिम सजाय हुने :

- (१) यस ऐन बमोजिम सजाय हुने कुनै कसुरमा अन्य प्रचलित कानून बमोजिम पनि सजाय हुन सक्ने अवस्था रहेछ भने सोहि कानून बमोजिम सजाय गर्न यस ऐनले बाधा पुऱ्याउने छैन ।

परिच्छेद- १४

विविध

४४. सुरक्षित क्षेत्रको रुपमा कायम गर्नुपर्ने :

- (१) स्वास्थ्यसंस्थामा स्वतन्त्र र भय रहित रुपमा उपचार तथा सेवा पाउने वातावरण सिर्जना गर्न तथा कुनै पनि किसिमको अवाञ्छित क्रियाकलाप हुन नदिने गरी सुरक्षित क्षेत्र कायम गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम सुरक्षित क्षेत्र कायम गर्दा स्वास्थ्य संस्थाले पालना गर्नु पर्ने सर्त तथा मापदण्ड कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछन् ।
- (३) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा उपचार तथा सेवामा लिङ्ग, धर्म, वर्ण, जात, वर्ग आदिको आधारमा भेदभाव एवं दुर्व्यवहार दण्डनिय हुनेछ ।
- (४) कुनैपनि स्वास्थ्य संस्थामा उपचार तथा सेवा दिँदा सेवा लिनेको व्यक्तिगत गोपनीयताको हक सुरक्षित गराउनु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था र कार्यरत स्वास्थ्यकर्मीको कर्तव्य हुनेछ । व्यक्तिगत गोपनीयताको हक सुरक्षित नभएको वा कुनैपनि बहानामा अन्यथा भए गरेको पाइएमा प्रचलित कानून बमोजिम कारवाही हुनेछ ।

४५. निजी स्वास्थ्य अध्ययन संस्थान र ठूला अस्पताल सञ्चालनका लागि सिफारिस :

- (१) संघीय, प्रादेशिक मापदण्ड अनुरूप निजी स्तरमा स्वास्थ्य अध्ययन संस्थान, अस्पताल वा निदान केन्द्र स्थापनाका लागि सम्बन्धित वडा र गाउँपालिकाबाट सिफारिस लिनु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको सिफारिस लिदा वातावरणीय प्रभाव अध्ययन गरी स्थानीय स्तरमा पर्ने नकारात्मक प्रभावहरूको न्यूनीकरणका लागि कार्यक्रम र बजेट प्रस्ताव गरिएको हुनु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिमको सिफारिस लिदा गाउँपालिकाको आर्थिक ऐनले तोके बमोजिमको राजश्व दस्तुर बुझाउनु पर्नेछ ।

४६. अभिलेखिकरण तथा प्रतिवेदन :

- (१) गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका सञ्चालनमा रहेका सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा लिएका हरेक सेवाग्राहीको अभिलेख सुरक्षित रूपमा राख्ने र तोकिएको निकायमा प्रतिवेदन गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने छ ।
- (२) गाउँपालिका तथा सम्बन्धित निकायले माग गरेको अवस्थामा वा कुनैपनि समयमा तोकिएका विवरणहरू माग गर्ने निकायमा पेश गर्नु सम्बन्धित संस्थाको जिम्मेवारी हुनेछ ।

४७. नियम बनाउने अधिकार : यो ऐन कार्यान्वयनको लागि गाउँपालिकाले आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ ।

४८. मापदण्ड, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउन सक्ने: यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि कार्यपालिकाले आवश्यक मापदण्ड, निर्देशिका र कार्यविधि बनाउन सक्नेछ ।

४९. संक्रमणकालीन व्यवस्था : यस ऐनले तोकिएको तथा तोकिए बमोजिम हुने भनी व्यवस्था गरेको काम नियमावली नआएसम्म कार्यपालिकाले गर्न सक्नेछ ।

५०. प्रचलित कानून बमोजिम हुने : यस ऐनमा लेखिएजति विषय यसै ऐन बमोजिम र यस ऐनमा नतोकिएको विषयको हकमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

५१. बाधा अड्काउ फुकाउने अधिकार : यस ऐनको कार्यान्वयन गर्न कुनै बाधा अड्काउ परेमा कार्यपालिकाले त्यस्तो बाधा अड्काउ हटाउन आदेश जारी गर्न सक्नेछ ।

५२. खारेजी र बचाउ :

- (१) यो ऐन बन्नु भन्दा पहिले प्रचलित कानून अनुसार भए गरेका कामहरु यसै ऐन अनुसार भएको मानिनेछ र अन्य विषयमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
- (२) संघीय र प्रादेशिक कानूनसँग बाझिन गएमा बाझिन गएका यस ऐनका दफा र उपदफाहरु बाझिएको हदसम्म स्वतः खारेज हुनेछ ।

आज्ञाले,

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत